

XII. Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia

Reál- és humántudományok

Kolozsvár, 2009

**Kultúraváltozó –
Társadalmi kategóriánként változó kultúra**

Vezető tanár:

Dr. Veres Valér

egyetemi docens,

Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár

Szerző:

Török Juliánna

I. évfolyam

Szociológia szak

Babeş-Bolyai Tudományegyetem

Kolozsvár

A társadalomtudományoknak s így a szociológiának is egyik kulcsfogalma a kultúra. Az emberi közösségek, az emberek része, jellemzi őket, mindeniküket, még ha eltérésekkel, különböző mértékben is. Az emberi közösségeket együttesen, míg azok egyéneit külön-külön. Céлом ezeknek a különbségeknek a számbeli, aránybeli megragadása, ehhez pedig szükséges feltétel egy olyan változó, érték ismerete mely egyénenként jellemzi a kultúra mértékét, nagyságát, bármilyen szokatlannak tűnjön is ez. Mindez elképzelhetetlen egy jól körvonalazott kultúra meghatározás nélkül, ami technikailag a kultúraváltozójának tartalmát fogja megadni. De azt, hogy mit is fed a kultúra, mi a tartalma már nem lehet olyan egyértelműen megállapítani. Alfred L. Kroenber és Clyde Kluckhohn 1952-ben¹ 163 kultúra definíciót gyűjtött össze. Tehát világos az, hogy nem beszélhetünk „A” kultúráról, mint egyértelmű fogalomról, ahhoz, hogy annak tartalmát megfoghassuk meg kell állapodni egy kultúra definíció felett, majd az alapján érdemes elvégezni a megfelelő elemzéseket, illetve létrehozni a kultúraváltozót magát. Választásom egy a kultúrát tágan értelmező definícióra esett, a továbbiakban majd módszertanilag ez alapján kísérlem meg operacionalizálni a kultúra fogalmamat. Definíció:

„A szociológiában használt kultúrafogalom a hétköznapi fogalomnál sokkal tágabb. A szociológia - a kulturális antropológiához hasonlóan - a kultúra fogalmába tartozónak tekinti nemcsak és nem is elsősorban az irodalmi, művészeti, zenei alkotásokat, azok ismeretét és élvezetét, hanem egyrészt az emberek alkotta tárgyakat (például épületeket, bútorokat), másrészt és főképpen a társadalom viselkedési szabályait, normáit, az azokat alátámasztó értékeket, a hiedelmeket, a vallást, továbbá a hétköznapi és tudományos ismereteket, végül magát a nyelvet.”²

Ez az értelmezés megadja, azokat a jellemzőket, melyeket saját logikája szerint körülírják a kultúrát. Elemzésemben ezeket a fontosnak tartott részeket dimenzióknak fogom tekinteni, és ezek a dimenziók lesznek azok, amelyek mentén létre fogom hozni a kultúraváltozót.

---

¹ RAYMOND BOUDON, *Tratat de sociologie*, București, Editura Humanitas, 2006, 546

² ANDORKA RUDOLF, *Bevezetés a szociológiába*, Budapest, Osiris Kiadó, 1997, 488

Ezek a dimenziók a következők lesznek:

- I. dimenzió - kultúrafogyasztás („*irodalmi, művészeti, zenei alkotásokat, azok ismeretét és élvezetét*” alapján)
- II. dimenzió – anyagi vonatkozás („*az emberek alkotta tárgyakat (például épületeket, bútorokat*” alapján)
- III. dimenzió - társadalmi tényezők („*a társadalom viselkedési szabályait, normáit, az azokat alátámasztó értékeket*”, alapján)
- IV. dimenzió – vallásosság („*a hiedelmeket, a vallást*” alapján)
- V. dimenzió – ismeretek („*a hétköznapi és tudományos ismereteket*” alapján)
- VI. dimenzió – nyelv („*magát a nyelvet*” alapján)

A fentiekben meghatározásra került az elemzés témája és tartalma, de a további pontosítások, specifikálások érdekében nélkülözhetetlen pontosítani az elemzés eszközét is. A gyakorlati alkalmazás nem felel és nem is felelhet meg teljes mértékben az elméletnek, hiszen az a kutatás³ melyen keresztül szemléltetni szeretném a fentebb leírtakat nem a kultúra meghatározását, körüljárását tűzte ki célul. Az egyes dimenziók összetevőinek megadása a kérdőív megfelelő (és szerintem odavágó) itemeinek segítségével történt, az egyes dimenziók elemeinek kiválogatása tehát ütközött némi nehézségbe.

Dimenziók tartalma (a logika és a lehetőségek alapján):

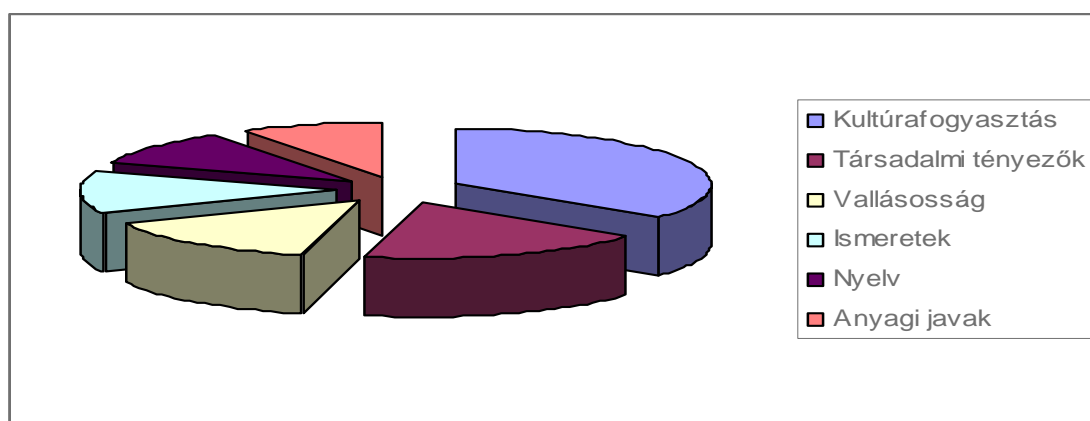
- I. Kultúrafogyasztás - mozi, színház, opera, táncház, könyvtár, művészetek gyakorlása
- II. anyagi vonatkozás - jövedelem, különböző javak birtoklása
- III. társadalmi tényezők - haza, szülőföld, identitás meghatározása, viszonyulás a standard értékekhez és identitáshoz, egyetértés társadalmilag releváns kérdésekkel kapcsolatban
- IV. vallásosság - templomba járás, imádkozás gyakorisága, vallásosság saját meghatározása, hit bizonyos vallásos elemekben
- V. ismeretek - iskolázottság mértéke, felnőttképzéseken való részvétel, médiafogyasztás (újság, rádió, tévé, internet), aktuális kérdésekre adott válaszok helyessége
- VI. nyelv - iskoláztatás nyelve, otthon használt nyelv, ismert nyelvek

A kérdőív megfelelő, az elemzés szempontjából fontos kérdéseire a válaszokat standardizáltam és ezeket elmentettem majd az elmentett változókat dimenzióként kumuláltam, végül pedig faktoranalízis segítségével létrehoztam a saját kultúráváltozómat (kultúraindexemet, kultúrafaktoromat). Ennek eredménye⁴ egy 1 komponensű faktor lett.

Ami az egyes dimenziók magyarázó értékét illeti (lásd 1. táblázat, 1. ábra), az nagyjából megfelel az intuitíve is sejthető értékeknek.

Dimenziók	Kumulált	
	Magyarázó érték (%)	magyarázó érték (%)
Kultúrafogyasztás	35.33	35.33
Társadalmi tényezők	18.22	53.55
Vallásosság	14.57	68.12
Ismeretek	12.77	80.88
Nyelv	10.36	91.24
Anyagi javak	8.76	100.00

1. táblázat – Dimenziók magyarázó értéke (%-ban kifejezve)

1. ábra – Dimenziók magyarázó értéke (%-ban kifejezve)

A kultúráváltozó kicsivel több, mint egyharmadát (35.22%) a kultúrafogyasztás magyarázza, ami érthető, hiszen ezen (színházba, operába, táncházba való járás, művészetek gyakorlása) a dimenzión keresztül mutatkozik meg legnyilvánvalóbban a kultúrához való viszonya az embereknek. A magyarázóértékek csökkenő sorrendjében ezt követi a társadalmi tényezők dimenzió (ez sem okoz különösebb meglepetést, ugyanis a szabály, érték, norma fogalmak tartalmának körüljárását kísérel meg a dimenzió), majd a vallásosság következik, aztán az ismeretek, a nyelv és végül a legkisebb magyarázó erővel bíró tényező, az anyagi

⁴ átszervezések, egyszerűsítések segítségével

javak. Végeredményként megkaptuk azt, hogy a vizsgálatban használt egyes változók milyen fontossággal bírnak.

Érdekességképpen utána néztem annak, hogy mi történne a dimenzióknak a szórásnégyzethez való hozzájárulásukkal, ha az elemzésből sorra kizáródnak a kevésbé fontos dimenziók. Az így kapott táblázatból (2. táblázat) dimenzióként megismerjük ezeket az értékeket.

	VI. dimenzió	V. dimenzió	IV. dimenzió	III. dimenzió	II. dimenzió
I. dimenzió	0.52	0.35	0.48	0.66	0.56
II. dimenzió	0.51	0.39	0.25	0.32	0.56
III. dimenzió	-0.47	0.07	0.15	0.17	
IV. dimenzió	0.75	0.54	0.65		

2. táblázat – A dimenzióknak a szórásnégyzethez való hozzájárulása és annak változása

A magyarázó értékeken túl, nem szabad elfeledkezni arról, hogy tulajdonképpen elemzésem végeredmény egy numerikus változó, mely értéket rendel hozzá az egyének kultúrájához, kulturáltságához, természetesen a mérce nem univerzális és a lehetőségek hiányában nem tökéletesen⁵ operacionalizált. Kultúraváltozó az esetek 85.97%-ban jött létre (a 898 lehetségesből 772 esetben, 126 esetben tehát hiányzott a kultúraindex valamelyik összetevője s így ezekben az esetekben nem sikerült létrehozni azt). A változó értékei egy 8.9-es intervallumon belül mozognak, legkisebb értéke -2,78, legnagyobb értéke 6.12.

Kulturális helyzet

Felmerül a kérdés, hogy mennyire különbözik az egyes emberek kultúrája, vagyis az azt megmutató változó értéke. Egy közel 800 fős mintán az egyenkénti összehasonlítást körülményes lenne elvégezni és nem is lenne túl sok értelme ennek, de a szociológiában nagyon gyakran használt főbb szociodemográfiai jellemzők alapján érdemes elvégezni bizonyos összehasonlításokat. A következőkben a kultúraindex értékeit fogom elemezni, olyan szociodemográfiai változók alapján, mint nem, lakhely, pontosabban annak típusa, valamint korosztályok⁶ alapján.

1. Nemek szerint

⁵ Az alapját képező kutatás célja nem az volt, amire most felhasználtam, így nem fedheti 100%-osan azt, amire én felhasználtam.

⁶ A korosztályok meghatározására a későbbiekben fog sor kerülni.

Először abból a feltételezésből próbáltam meg kiindulni, hogy ezen a jellemzőn keresztül vizsgálva a kultúraindexem nagyobb lesz a férfiak esetében. De aztán, figyelembe véve, hogy ez egy 2007-es kutatás, így nem szabad átsiklani azon a tényen, hogy a női emancipáció hol tart. Meglehet tehát, hogy hibás az első feltételezés és a férfiakra, illetve nőkre vonatkozó értékek között nem lesz számottevő különbség. Ahhoz, hogy kiderüljön melyik megközelítés a helyes átlagértékek összehasonlításán keresztül néztem meg azt, hogy nemenként, hogyan változik a kultúraindex. A következő eredményeket kaptam:

Nem	kultúra	szórás
nő	-0.12	0.94
férfi	0.16	1.03

3. táblázat - A kultúraindex átlagos értékei nemek szerint

A fenti táblázatból kiolvasható, hogy bár van némi eltérés a nemenkénti értékek között, de az nem jelentős⁷. Marad tehát a második feltételezés: a nem, mint szociodemográfiai jellemző nem lényeges elemzésem esetében, hiszen nemenként a számított index nem mutat olyan eltérést, hogy az élesen elhatárolja a különböző nemű egyéneket egymástól a kultúrájukra vonatkozó index mentén.

2. Település típusa szerint

A település típusa szerinti változása a kultúrának megsejthető intuitíven is. Evidens az, hogy a városon lakó embereknek nagyobb hozzáférésük van a kultúrához, több lehetőségük van kultúrafogyasztásra (színház, könyvtárak stb.), több esélyük arra, hogy magasabb iskolai végzettséget szerezzenek, több nyelv ismeretét birtokolják, tájékozottabbak legyenek a hétköznapi ismeretekben, a jövedelmük is valószínűleg nagyobb, mint falun lakó társaiké. Az előbbihez hasonló vizsgálatot elvégezve, a következő eredményeket kaptam:

Lakhely	kultúra	Szórás
Város	0.28	1.01
Falu	-0.3	0.9

4. táblázat – A kultúraindex átlagos értékei a település típusa szerint

Az elemzés nem feltétlenül támasztja alá a feltételezést, bár kimutat különbséget. A különbség nagyságát szemléletesebben megmutatja, ha egy “jegyet” adunk a kultúraváltozónak. A jegyadás alapját a következők képezik: ismerjük a minimum és

⁷ Vegyük figyelembe azt, hogy a változó értéke -2.78 és 6.12 között változik

maximum értéket, tehát a terjedelmet is. A hagyományos, tízig történő jegyadás alapján mindenik kultúraindex értékhez rendelődik egy jegy⁸. Mindezt a csoporton belül történik, melyet jelen esetben az erdélyi magyarok képeznek, tehát a jegy csoport specifikus lesz, azaz nem a lehetséges maximum és minimum érték alapján osztályoz, hanem a csoport legkisebb kultúraindexszel rendelkező egyénének ad 0-t, míg a legnagyobb értékkel rendelkezőnek 10-est. Ezt lehetne bírálni, hogy nem abszolút értékek alapján ad jegyeket, de felesleges, hiszen csoportokon belül bevált és használt eljárás a csoport teljesítmény alapján történő osztályozás, melynek alapján az áll, hogy a csoportban legnagyobb értékkel rendelkező egyén, csoporton belül a legjobb, tehát ha elszigetelten a csoporton belül dolgozunk, a többi csoport eleméhez képest tekinthető maximumnak. A folytatásban a terjedelmet feloszthatjuk egy 10-es skálának megfelelően, így azt kapjuk, hogy 0.89 eltérés a változóban jelent 1 jegyet. Ezek alapján a fenti eltérés 0.65 jegyet jelent, ez az érték bár nem fed nagy különbséget, mégsem hanyagolható el.

3. Korosztályok szerint

Az utolsó vizsgált szociodemográfiai jellemző mentén történő elemzést, megelőzte a korosztályok meghatározása. A következő, 4 korosztályra való felosztást választottam:

- 18 évnél fiatalabb – azaz még fiatalkorú egyének (összesen 20-an)
- 18 és 35 év közöttiek – fiatal felnőttek (összesen 221-en)
- 35 és 60 év közöttiek – idősebb felnőttek (összesen 373-an)
- 60 év felettek – (véltetően) nyugdíjasok (összesen 284-en)

Meglehet, hogy a felosztás nem egy általánosan elfogadott standard szerint történt, de elemzésem szempontjából ezt tartottam megfelelőnek. Véleményem szerint a második, illetve a harmadik korosztály rendelkezik nagyobb kultúraindex-el, hiszen ők azok, akik aktív részei a társadalomnak, már befejezték tanulmányaikat és nagyobb mobilitással rendelkeznek, mint a másik két korosztály. Az átlagérték összehasonlítás következő eredményeket adta:

8

jegy0123 45678910kultúraindex-2.78-1.89-1-0.110.781.672.563.454.345.236.12Szem előtt tartva ezt az osztályozást a továbbiakban sajátmagunk is utánanézhethetünk érdekességképpen annak, hogy egy-egy érték milyen jegyet takar.

Korcsoportok	kultúra	Szórás
18 alatt	0.38	0.94
18-35	0.46	1.04
35-60	0.12	0.9
60 felett	-0.47	0.88

5. táblázat – A kultúraindex átlagos értékei korcsoportonként

Tehát a feltételezés csak részben teljesült. A legnagyobb kultúra értékkel a 18-35 évesek, valamint a 18 év alattiak rendelkeznek. Ide magyarázó tényezőként felhasználható a nagyobb és több nyelv ismerete a fiatalok körében, magasabb iskolai végzettség, nagyobb érdeklődés. Az, hogy a legkisebb értékkel a 60 év felettek rendelkeznek magyarázható a kisebb mobilitással, valamint a passzívabb szerepvállalással.

A kultúraindexnek a fontosabb szociodemográfiai jellemzőkkel való összevetése értékelhető és magyarázható adatokat adott. A valószínűsíthetően legnagyobb kultúraindexszel rendelkező személy fiatalabb, mint 35 év, férfi és városban lakik.

Felhasznált irodalom:

ANDORKA RUDOLF, Bevezetés a szociológiába, Budapest, Osiris Kiadó, 1997

RAYMOND BOUDON, Tratat de sociologie, București, Editura Humanitas, 2006

MEZEI ELEMÉR – VERES VALÉR, Társadalomstatisztika, Kolozsvár, Kolozsvári Egyetemi Kiadó, 2001

MEZEI ELEMÉR, Társadalomstatisztika és adatfeldolgozás, egyetemi jegyzet, Kolozsvár 2008-2009